

DUMA (203) sb f

sg N duma (36). ◇ G dumy (54). ◇ D dumie (11). ◇ A dumę (38). ◇ I dumą (12). ◇ L dumie (8).
◇ pl N dumy (9). ◇ G dum (8). ◇ D dum(o)m (2) *NiemObr* dumãm (1) *CzechEp*. ◇ A dumy (14).
◇ I dumami (2). ◇ L dumách (5); -ách *KromRozm III* (2), *ModrzBaz*; -ach *NiemObr* (2). ◇ V dumy
(2). ◇ du N (*cum nm*) dumie (1) *CzechEp* 254.

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Myśl, zamysł, mniemanie; opinio ModrzBaz; imaginatio PolAnt [w tym: duma czyja (109)] (170)* :
Sługąc głupi to pomieślał/ Iż podług fwey dumy działał *BierEz* C4; *KwiatKsiąż* E4; *Alexánder* wielki
flucháiąc Anáxarchá (ktory z Demokritowey preceptorá fwego dumy/ powiedział być niezliczoną
liczbę fwiáthow) záplákał *GórnDworz* D8; á nietelko tá iedná była vciechá vmyłom ich [*filozofów*]
fpracowanym fubtylną á práwie niebiefką dumą/ ále tež y biefiad wielekroć fzukáli/ dla vwefelenia
fiebie. *GórnDworz* O2, I7, V5, Aa6v, Ff6v [2 r.]; Ale dzifia drugiemu rozliczne perfumy/ Pomieśzią
w fzumnym łbie rozmáite dumy. *RejZwierc* 252; *BudNT* a3; *ModrzBaz* 140v; *SkarŻyw* 142; *NiemObr*
31; *GosłCast* 15; Nietoperz gdy tám ftrácił główną fummę/ Odmienił wnetże onę fwoię dumę
KlonFlis Ev; *KlonWor* 57; *SzarzRyt* C4.

W charakterystycznych połączeniach: duma dziwna (2), mętna, niebieska, niepewna, opaczna, rozmaita, sporna, stateczna.

*Zwrot: »dumę w głowie uprząć« (1): On [człowiek]/ bogá niewidziawfzy/ taką dumę w głowie
Vprządl fobie/ że bogu podobnym fię zowie. KochFr 128.*

a. *Błędne mniemanie, wymysł, urojenie; inanis opinio Cn (152)* : Wfłyficy kácerze ná to fye
wydawáją/ áby z yednegoż pífma S. fáłfrywych á omylnych dum fwych bronili. *KromRozm I* M2v,
D2, M2v, M3; *KromRozm II* p3, q2v, v4; *KromRozm III* E4v, Iv, Pv [2 r.], P7; *GrzegŚm* E4v; A
wierz mi że w fwey dumie trzech Bogow nie kuię/ A z Aryufzem lepiej niżli ty fzyrmuję. *Prot* Cv;
SarnUzn [G2]v, H6v; iż tá ich dumá ábo ten ich fortel Sofiftycki/ nie przeciwko nam ále zá námi iefł
GrzegRóżn C; wy według fwoiey dumy/ bez pewnego á niezbytego wyvodu/ fświętych Oycow Pífmá
chcecie poprówowác? *WujJud* 36, 38v, 65v; *WujJudConf* 48v; *BudNT* b7v [2 r.]; To fámo przeciw
dumie żydowfkiey iefł *CzechRozm* 134v, 40, 52, 54v, 150v, 157 (21); *ModrzBaz* 42v, 86v, 102;
záraz odpowiedź wfłyfzał X. K. ná fwą obłędliwą dumę y glozę nie Chriftyáńfką *CzechEp* 248, 133,
149, 206, 231, 263 (21); *NiemObr* 21, 94, 153, 163; *ReszPrz* 64, 91; *RybGęśli* C2, Dv; Podziwuy fie
Szátáńfkiey dumie Nowokrczeńfkiey. *PowodPr* 34 marg, 34; *SkarKaz* 43b.

*duma czego [= o czym] (1): Ná którym [słowie bożym] lepiejby káżdemu przefławác/ á dumy tey
vczynkowego wfpráwiedliwienia zániechác CzechRozm 216v.*

*duma około kogo, około czego (1): Nye o tych tu mowę. Ale o tych/ ktorzy [...] nowe dumy około
bogá/ [...] y fpráwy krzełciyáńfkoy/ káždy według fwey głowy/ wymyfláją KromRozm III F2.*

*duma o kim, o czym (10): A ták błędna to táka dumá o kołcyele y kácyrka KromRozm III Dv;
CzechRozm 265v; ktorým dołożeniem/ pfuie nikczemną y fprofną dumę o Bogu Troifłym CzechEp
274, 188, 213, 230, 262, 276 (7); NiemObr 14.*

*W połączeniu z przymiotnikiem dzierżawczym od nazwiska twórcy herezji i z G rzeczownika (10):
KromRozm II o4; Y zá obłędliwą myał kołcyoł S. dumę Aeriufowę KromRozm III I, E5, Q2v; Leop*

*B4v; ná co lie ty oglądałz/ że tey dumy tych to Iozeffczykow przyiąć niechcełz? *CzechRozm* 160v, 162v [2 r.]; Ná ftolicy iedności/ poładził Pan BOg náukę prawdziwą. Nie ná Grzegorzowey dumie/ nie ná Sztánkárovym rozumie *ReszPrz* 100; *WujNT* 369.

W charakterystycznych połączeniach: дума błędna dawna, fałszywa, głupia (2), nieomylna, nieprzystojna, niezbożna, nikczemna, nowa (2), nowokrzczęńska (2), obłądliwa, obrzydła, omylna, pogańska (2), rozmaita, rozna, skażona, słaba, sproсна (7), szatańska, szkodliwa, śmiała, uporna, własna (3), wysoka, zła, żydowska (3); obalić, wykorzenić; od dumy odwieść.

Zwroty: »dumy dowodzić« (3): Lecż wy tey fwoiey dumy żadnym piłmem nie dowodźicie. *WujJud* 224v; *CzechRozm* 19v, 135v.

»dumy podpierać (a. podeprzeć); podparcie dumy« [szyk zmienny] (3; 2): A iż też X. K. podpiera dumy fwey Iana ś. łowy. *CzechEp* 249; A co przywodzi ku podpárćiu dumy fwey Iobá. *CzechEp* 294, 216; *NiemObr* 89; [heretycy] choć y Doktorámi dumy fwoie podpierać y łzczyćć będą/ namniey fię tym nie trwożcie *ReszPrz* 10.

»dumę tłumić« [szyk zmienny] (2): *KromRozm II* ev; Pan Chrístus zás tłumiac w nich tę hárdą ich dumę/ ták im ná to odpowiedział *CzechRozm* 30v.

»dumę z głowy wybijać« (1): Ná ktorych [zakonnych uczynkach] iż lie żydowie ładzili/ przeto im [Żydom Paweł św.] dumę taką [...] z głowy wybija iáko z Trzeciey y z Czwartey Kápituły táme do Rzymian poznać może. *CzechRozm* 76.

»dumę zbijać (a. zbić); дума się zbiła« [szyk zmienny] (3; 3): Ale iż Hieronim dumę iego [św. Augustyna] zbił *CzechEp* 278, 263, 279, 345; Tymi łowy Páweł ś. wżytkie ludzkie dumy/ ktoremi o infzy^m fundámenće dumáią/ zbija *NiemObr* 33; y gruntownymi wywody piłmá ś. zbiła fię tá dumá Papiełka *NiemObr* 37.

Wyrażenia: »duma cielesna, cielesności« = sensus carnis Vulg Col 2/18 [szyk 4 : 2] (4 : 2): Ale to wżytko nie cíielefney dumie żydowłkiey niepomaga. *CzechRozm* 118, 237v, 244; NApífał Apoštoł ś. Páweł o Heretykách [...] iż nádeći dumą cíielefności fwoiey głowy fię/ powiáda/ nie trzymáią *SkarJedn* 40 [idem] 156; *CzechEp* 234.

»faryzajska дума« (1): Fáryzáyłka to bowiem dumá była/ Oycámi y Miłtrzámi fię názywác *NiemObr* 82.

»harda дума« [szyk 1 : 1] (2): Przeto ták ich dumę hárdą/ á wykład głupi iá pfiuię. *CzechRozm* 105, 30v, 76.

»duma heretycka« (1): Ale pátrż dumy Heretyckiey co mowi: że na ták wielu Oycow łtarych piłmá nie dbác niechce. *WysKaz* 30.

»duma ludzka« [szyk 4 : 3] (7): *KromRozm II* a2; *CzechEp* 223; fundáment/ od Bogá zrzádzony/ y zálecony/ będą ráczey ludzkich dum/ y vpodobánia náłładowác y ná nich fię záwiefzác *NiemObr* 7, 33, 67, 105, 142.

»duma myśli serca [czyjego]« (1): Y vyrzał Iechowá że wiele złości człowieczey ná ziemi á kázda – dumá myśli fercá iego [imaginationum cordis] tylko złość po wżytkie dni. *BudBib Gen* 6/5.

»papiaska дума« (2): Papiełkác to dumá/ domy poświęćác/ ábo ráczey nád nimi kugłárłtwá łtroić. *NiemObr* 22, 37.

»duma rozumu [czyjego]« (1): by oni byli Philozophowie to piśmo mieli/ álbo o nim wiedzieli/ z iáką pilnością/ pracą y ftaránim/ byliby fie o nie pracowáli? Ale poniewafz że oni/ dumą rozu^{mv} fwego vwiedzeni ie^{mv} fie [...] vchylić podobno niechćieli *Leop* * A3v.

»szalona, szumna дума« [szyk 3 : 2] (4 : 1): *KochTr* 15; Vważać kto fpraw nie chce: lecz według fwey dumy Szumney broij/ iak zwykły niedoźłe rozumy. *RybGęśli Cv*; Pokrywać głupftwá/ y fzalóné dumy/ Nie fą od Bogów iście té rozumy *GosłCast* 20; Vmyśliám ią byłá/ fwe dumy fzalóné/ Pomiernością vfkromić *GosłCast* 32, 34.

Szeregi: »duma i (albo) sprosny bład« [szyk 2 : 1] (3): *KromRozm II* n3v; *KromRozm III* E4v; Záčzym nikczemna dumá y fprofny bład X. K. który rzecz prawdzie przeciwná/ we wlytkim fwym Wędźidle trzyma/ fzyię złamác muśi *CzechEp* 282.

»duma i domysł« (1): Boć fię X. K. nie ołtoi y przy onym rodzeniu w niebie bez mátki y przy tym ná ziemi bez oycá. [...] gdyż mu wlytko to tymi piśmy swoimi/ iegoź włafni oycowie/ zbijá: tákowe y owákíe/ procz fłowá Bożego/ dumy y domyły fwe wprowadzáiác *CzechEp* 260.

»mniemanie i дума« (1): ále tám tylko/ *imaginatione*, wedle mniemánia y dumy ludzkiej/ ieft w Bogu. *CzechEp* 223.

»myśl i дума« (1): Oto poznałem myfli wáfze/ y dumy [*cogitationes vestras et molimina*] ktoreście ná mię wymyflili. *BudBib Iob* 21/27.

»duma albo nauka« [szyk 1 : 1] (2): iż dzyatki máłe nye máyá być krzczony [...] A tá dumá álbo náuká máło nye wlyftkę Afrykę/ [...] zwyodlá byłá. *KromRozm III* E3, F2.

»duma abo opinija« (1): A w ártykule 57. [...] po wyliczeniu dum ábo opinii ludzkich/ ftrofuie Auguftyne dumę tych/ ktorzy twierdzą/ żeby fię fyn Boży pokázowác miał w [...] poftáci człowieczy. *CzechEp* 263.

»sny i dumy« (1): Czynią go też [żacy *witemberscy Lutra*] Somniatorem, to ieft/ który fię wedle fnow y dum swoich fprawuie *ReszPrz* 64.

»duma i (a) wymysł (obłędliwy)« [szyk 3 : 2] (5): myáłto fłowá bożego [*kacerzowie*] fwoye dumy y wymyły obłędliwe ludzyom podawájąc. *KromRozm II* n4, a2; A fprzeciwia dom ná pialku/ to ieft ná ludzkich wymyflech y dumách choćiá na dawnieyfzych zbudowány/ muśi vpáść/ według fłowá Páńfkiego. *NiemObr* 67, 105, 142.

»duma albo zdanie i widzenie« (1): Tegom vczył drugich/ czegom fię fam był náuczył/ nie z moiey głowy/ áni od onego bárzo złego Miłtrzá/ *propria praesumptione*, od włafney dumy moiey/ álbo od zdánia y widzenia moiego/ ále od zacnych oświeconych kościołá Bożego náuczycielow. *ReszPrz* 101.

2. *Zarozumiałość, pewność siebie, pycha; arogantia, contumacia, fastus, iactantia, insolentia, sublatio animi, superbia, supercilium, tumor animi Cn* (29) : *KromRozm II* p3; *WujJudConf* 146; *CzechEp* 100; *NiemObr* 19, 168; [*Batory*] MOSKIEVVSKA DVME, BY PIORVN, ZGROMIVVSZY *GrochKal* 20; *KołakSzczeńł* A4; ten który przez wiárę ftoi/ [...] powinien żyć w boiázni/ á nie w prozney dumie/ y beśpieczeńftwie fwym haeretyckim. *WujNT* 563; Ale tákowey dumy nieścierpiál P. Kryftus kuścielowi/ y zniá go do piekła wpędził/ mowiąc: Idź precz Szátanie *PowodPr* 34.

duma o kim (2): Abfalon wśiał w ferce fwe wielką o łobie dumę *SkarKaz* 83b, 83b.

W charakterystycznych połączeniach: дума dziwna, harda (3), własna, wszelka.

Fraza: »[kogo] дума unosi« (1): Znam to/ że y mnie przed tym dumá vnošíłá/ Wzgóřem pátrzył/ á pychá bylá mi teŹ miłá GórnTroas 23.

Wyrażenia: »gorna дума« (2): Ktory [Pan] zwykł górną dumę/ ná dól tłumić wízędzie. ZawJeft 12; SkarKaz 83b.

»duma myśli swych, umysłu swego« (1 : 1): te⁸⁰ Pan niemowił: Ale przez dumę vmyflu fwego [per tumorem animi]/ on Prorok tho wymyflíł Leop Deut 18/22; káždy fobie wiárę z prozney dumy myfli fwych wymyfláć/ [...] będzie SkarJedn 156.

»prozna дума« (2): Bo wiárá w pewnych á nieomylnych rzeczách ieft vgruntowána/ a tá wáľzá prozna dumá síłá ich omylić moŹe WujJud 82v; SkarJedn 156.

»duma szalona« (1): Orion/ który hárdą myślą vniešiony/ Obiecowáł wygłádzic źwiérz ná wšytki ftrony. Ale mu ná złé wyflzá tá dumá ľzalona KochPhaen 22.

»ślepa дума« (1): Czyli ty ľam lepiej niŹ [...] on Pífarz/ ięzyk Źydowłki vmieľz? [...] Coľz to wđdy zá ták hárdá/ á flepa dumá w tobie? CzechRozm 51.

»duma wyniosła« [szyk 1 : 1] (2): A więcze to nie hárdá y wynioflá dumá twoiá/ gdy ták wiele o fobie trzymaľz/ w tobie tego ľpráwuie? CzechRozm 51; CzechEp 35.

»duma wysoka« [szyk 2 : 2] (4): KromRozm III Pv; CzechRozm 237; StryjKron 482; Y im dálęy [ľudzie] hoynieyľzá ľáfkę Páńľką znaię/ Tym więcey zášlepieni od ľczęšcia bywáię. Ták hárdá pychá wzbiiá dumę ich wyfoká ZawJeft 5.

»duma zuchwála« (1): Ale náľz Pan ľáľkáwy ich [narodu] dumę zuchwála/ Lamie powietrzem frogim ZawJeft 5.

Szeregi: »dziwna дума a dzierzenie o sobie« (1) : pánowie [...] vpiwľzy fię oná fwowolná fwobodá [...] wchodzá w dziwną dumę/ á w dzierzenie o fobie GórnDworz Ee4v.

»gorna o sobie дума i podniosła a wielka myśl« (1): Lecz gorná o fobie dumá y podnioflá á wielką myślą/ síłá fobie zepfuie człowiek. SkarKaz 83b.

»duma wyniosła i nadętość harda« (1): ktore teŹ [dzieci szatana] to wšytko cokolwiek ieft przeciw nim powiedźiano w nowym przymierzu gwałtownie wykręćic chcá: áby tylko [...] dumę ľwá wynioflá y nadętość hárdá ná wierzchu poľtáwili CzechEp 35.

»pycha a wysoka дума« (1): biskupi okoliczni częľcyá z zazroľci [!]/ częľcyá z pychy á wyfokyey dumy o foby/ [...] tego im pomagáli. KromRozm III Pv.

W przén (2) : Pan BOG všmierza morze poruľzone/ [...] Pan kiedy gromi/ zápomniá fwey dumy Przeciwne ľzummy. KlonFlis B3v.

Fraza: »za uchem grajá [komu] dumy« = ktoś ma wszy (1): [plugawy do chędogiego] Y thy nie bárzo vtyieľz/ IŹ fie trzy kroć przez dzień myieľz/ A potrzęieľz fie perfumy/ A zá vchem gráięć dumy. RejZwierc [233].

3. Pieśń, utwór literacki; ballistea, cantilena, cantio, carmen, celesuma, hymnus, pean, versus Cn (4) :

Wyrażenia: »duma frygijska« = utwór o nastroju niespokojnym, zmysłowym, ew. bojowym, wojennym (1): Ieľli náciágnáľ ná dumę phrygiyľká Poľtuľzne ľtrony/ áľbo ná Lidiyľká. Ieľli Doryckie záczał piešni fobie Był rowien tobie. KlonŹal D4v.

»duma lidyjska« = *utwór o nastroju elegijnym, patetycznym (1): KlonŻal D4v cf »duma frygijska«.*

»duma poecka« (1): *wżyftko to łą śmiertelne rzeczy/ Ktorych dumy Poeckie nie máią ná pieczy. RybGęśli B3.*

»sycylijska дума« = *utwór o nastroju idyllicznym (1): ZAcźńicie Słowiáńkie Mułae Sycyliyfką dumę/ Powiedzćie łwych żalów łumnę. KlonŻal C2.*

Synonimy: 1. mniemanie, myśl, opinija, zdanie; a. domysł, widzenie, wymysł, wymysłek; 2. chluba, myśl, nadętość, pycha.

Cf DUMANIE

KN